

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego

z dnia 22 marca 2007 r.

II PZP 6/06

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Teresa Flemming-Kulesza, Katarzyna Gonera (sprawozdawca, uzasadnienie), Zbigniew Hajn (sprawozdawca), Józef Iwulski, Roman Kuczyński, Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczy-szyn, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 22 marca 2007 r. sprawy z powództwa Zbigniewa S. przeciwko Sądowi Rejonowemu w C. o zapłatę, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2006 r., II PK 75/06,

„Czy w razie śmierci sędziego w stanie spoczynku jego rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna ?”

p o d j ą ł uchwałę:

W razie śmierci sędziego w stanie spoczynku jego rodzinie nie przysługuje odprawa pośmiertna (art. 101 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.).

U z a s a d n i e

1. Przedstawione powiększonemu składowi Sądu Najwyższego - na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c. - zagadnienie prawne: „czy w razie śmierci sędziego w stanie spoczynku jego rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna”, pojawiło się przy rozpoznawaniu przez zwykły skład Sądu Najwyższego skargi kasacyjnej wniesionej przez pozwanego Sąd Rejonowy w C. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Słupsku oddalającego apelację pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Chojnicach, którym zasądzono od pozwanego na rzecz powoda Zbigniewa S., męża zmarłej sędzi Sąd Rejonowy w C. w stanie spoczyn-

ku Małgorzaty K.-S., odprawę pośmiertną w kwocie 13.441,14 zł. Żona powoda od 4 czerwca 1996 r. przebywała na emeryturze, a od 1 stycznia 1998 r. do 20 marca 2004 r. pozostawała w stanie spoczynku. W związku z jej zgonem w dniu 20 marca 2004 r. powód zwrócił się do Prezesa Sądu Okręgowego w S. o naliczenie i wypłacenie odprawy pośmiertnej, ale spotkał się z odmową, dlatego wystąpił z pozwem przeciwko Sądowi Rejonowemu w C. o zasądzenie kwoty 13.441,14 zł tytułem odprawy pośmiertnej wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 21 marca 2004 r. do dnia zapłaty.

Przedstawiając powiększonemu składowi Sądu Najwyższego przytoczone na wstępie zagadnienie prawne, zwykły skład Sądu Najwyższego podniósł, że wątpliwości interpretacyjne dotyczą wykładni art. 101 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm., zwanej dalej p.u.s.p. lub p.u.s.p. z 2001 r.), obowiązującego w chwili śmierci sędzi w stanie spoczynku Małgorzaty K.-S. Przepis ten stanowi: „w razie śmierci sędziego jego rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników.” Wymagający rozstrzygnięcia problem prawny sprowadzał się do tego, czy przepis ten przyznaje prawo do odprawy pośmiertnej jedynie uprawnionym członkom rodziny sędziego „w stanie czynnym”, czy także członkom rodziny sędziego w stanie spoczynku, a precyzyjniej rzecz ujmując - czy dotyczy jedynie uprawnień rodziny sędziego, który zmarł w czasie czynnego pełnienia służby (wykonywania obowiązków sędziego), czy również rodziny sędziego zmarłego podczas pozostawania w stanie spoczynku.

Przytaczając argumenty przemawiające zarówno za pierwszym, jak i za drugim stanowiskiem, zwykły skład Sądu Najwyższego opowiedział się ostatecznie za poglądem, że odprawa pośmiertna przysługuje (powinna przysługiwać) także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku. Wynika to ze stwierdzenia Sądu Najwyższego o istnieniu „potrzeby potwierdzenia prawa do odprawy pośmiertnej również najbliższym członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku według reguł wykładni logicznej, celowościowej i systemowej art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r.”.

Sąd Najwyższy w powiększonym składzie zważył, co następuje:

2. Analizę zagadnienia prawnego należy rozpocząć od wykładni językowej (gramatycznej), traktowanej tradycyjnie jako podstawowy rodzaj wykładni przepisów prawnych. Prowadzi ona do wniosku, że wola ustawodawcy co do nieprzyznania rodzinie sędziego w stanie spoczynku odprawy pośmiertnej wynika dostatecznie jasno z dosłownej treści art. 101 § 1 p.u.s.p.

W uzasadnieniu pytania prawnego zauważono, że wątpliwość, czy odprawa pośmiertna przysługuje członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, pojawia się już na etapie wykładni językowej. Wątpliwość ta wynika przede wszystkim stąd, że ten sam przepis ustawy - art. 101 p.u.s.p. - w dwóch różnych jednostkach redakcyjnych (w § 1 i § 2) posługuje się wyraźnie różnymi sformułowaniami. W § 1, dotyczącym odprawy pośmiertnej, użyto ogólnego pojęcia sędziego (bez bliższego określenia, czy chodzi o sędziego „czynnego”, czy o sędziego w stanie spoczynku), z kolei w § 2, dotyczącym świadczenia pogrzebowego, wyodrębniono obok siebie pojęcia sędziego oraz sędziego w stanie spoczynku. W ocenie powiększonego składu Sądu Najwyższego porównanie treści § 1 i § 2 art. 101 p.u.s.p. przemawia za tym, że § 1 nie dotyczy sędziego w stanie spoczynku. O wątpliwościach wynikających z wykładni językowej można by mówić tylko w przypadku odczytania art. 101 § 1 p.u.s.p. bez uwzględnienia kontekstu, w jakim ustawa posługuje się pojęciami „sędzia” i „sędzia w stanie spoczynku”. Taka wyizolowana, dosłowna interpretacja tego przepisu mogłaby przemawiać za odniesieniem zawartej w nim regulacji także do sędziego w stanie spoczynku, skoro pojęcie „sędzia” jest ogólniejsze niż pojęcie „sędzia w stanie spoczynku”. Lektura całej ustawy prowadzi jednak do stwierdzenia, że ustawodawca z dużą konsekwencją odnosi samodzielnie występujący termin „sędzia” do sędziego „w stanie czynnym” (pojęcie „stanu czynnego” nie występuje przy tym w ustawie, a różne jego formy ustawa wyraża przez uzupełnienie określenia „sędzia” wyrażeniami typu: „sprawujący urząd”, „zajmujący stanowisko”, „pełniący obowiązki”, „pełniący funkcję prezesa”, „pełniący obowiązki w Ministerstwie Sprawiedliwości”, „zajmujący miejsce służbowe”, itp.), a ilekroć chce określoną regulację odnieść do sędziego w stanie spoczynku, zaznacza to wyraźnie w tekście przepisu przez dodanie do słowa „sędzia” wyrażenia „w stanie spoczynku” lub odsyła do przepisu dotyczącego sędziego czynnie sprawującego urząd (pełniącego obowiązki).

Dokonane w art. 101 § 2 p.u.s.p., dotyczącym świadczenia pogrzebowego, rozróżnienie sytuacji prawnej sędziego i sędziego w stanie spoczynku może ozna-

czać, że prawo do odprawy pośmiertnej, o którym stanowi art. 101 § 1 p.u.s.p., przysługuje jedynie rodzinie zmarłego sędziego w stanie czynnym. Jeżeli bowiem w § 1 ustawodawca użył sformułowania „w razie śmierci sędziego”, a w § 2 sformułowania „w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku”, to należy założyć, że w odniesieniu do dwóch różnych świadczeń przewidzianych w omawianym przepisie dokonał podmiotowego zróżnicowania osób uprawnionych, ograniczając krąg uprawnionych do świadczenia uregulowanego w § 1 jedynie do członków rodziny sędziego czynnie pełniącego służbę. W art. 101 p.u.s.p. przewidziano bowiem prawo do dwóch jednorazowych świadczeń przysługujących członkom rodziny sędziego w razie jego śmierci, a mianowicie prawo do odprawy pośmiertnej (art. 101 § 1 p.u.s.p.) oraz prawo do świadczenia pieniężnego na zasadach obowiązujących dla zasiłku pogrzebowego z ubezpieczenia społecznego (art. 101 § 2 p.u.s.p.). Tylko w odniesieniu do świadczenia pogrzebowego wyraźnie stwierdzono, że przysługuje ono w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku. Trudno w związku z tym przyjąć, że użyte w art. 101 § 1 p.u.s.p. sformułowanie „w razie śmierci sędziego” oraz użyte w art. 101 § 2 p.u.s.p. sformułowanie „w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku” mają takie samo znaczenie i zawartość normatywną, a pod pojęciem sędziego użytym w § 1 należy rozumieć każdego sędziego, zarówno czynnie pełniącego służbę, jak i pozostającego już w stanie nieczynnym, bo jeśli tak by w istocie miało być, to ustawodawca zapewne w dwóch jednostkach redakcyjnych tego samego przepisu użyłby albo ogólnego sformułowania „w razie śmierci sędziego” albo bardziej szczegółowego „w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku”.

Jednoznacznych argumentów za wykładnią zakładającą, że pod ogólnym pojęciem „sędzia” użytym w art. 101 § 1 p.u.s.p. należy rozumieć zarówno sędziego w stanie czynnym, jak i sędziego w stanie spoczynku, nie dostarcza kontekst normatywny, rozumiany jako otoczenie innych przepisów, wśród których ulokowano poddawany wykładni przepis. Został on umieszczony w ustawie - Prawo o ustroju sądów powszechnych w rozdziale 2 (zatytułowanym „Prawa i obowiązki sędziów”) działu II (zatytułowanego „Sędziowie”), w którym uregulowano łącznie prawa i obowiązki sędziów czynnie pełniących obowiązki i sędziów w stanie spoczynku, jednak z wyraźnym wyodrębnieniem statusu prawnego sędziego w stanie spoczynku (na przykład, przeniesienia sędziego w stan spoczynku dotyczą art. 69-74 p.u.s.p., praw i obowiązków sędziego w stanie spoczynku art. 94a i 94b oraz art. 99-106 p.u.s.p.).

Analiza treści przepisów dotyczących praw i obowiązków sędziów, w tym praw i obowiązków sędziego w stanie spoczynku, prowadzi do wniosku, że ustawodawca wyraźnie wyodrębnia status prawny sędziego (rozumiejąc pod tym pojęciem niewątpliwie sędziego w stanie czynnym, czynnie pełniącego obowiązki) oraz status prawny sędziego w stanie spoczynku. W każdym razie na podstawie przepisów rozdziału 2 działu II ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych nie da się sformułować ogólnej tezy, że status prawny sędziów w stanie spoczynku jest w zasadzie regulowany tymi samymi przepisami co status prawny sędziów w stanie czynnym (jako pochodna statusu sędziów w stanie czynnym), a do statusu prawnego sędziów w stanie spoczynku nie mają zastosowania tylko te przepisy dotyczące sędziów w stanie czynnym, których zastosowanie jest bezprzedmiotowe ze względu na stan spoczynku lub których zastosowanie zostało wyraźnie wyłączone. Analiza przepisów rozdziału 2 działu II dotyczącego praw i obowiązków sędziów daje raczej podstawę do sformułowania odmiennego wniosku, mianowicie, że status prawny sędziego w stanie spoczynku został uregulowany wyraźnie odrębnie, a do sędziego w stanie spoczynku mają zastosowanie jedynie te przepisy regulujące status prawny sędziego w stanie czynnym, których stosowanie także do sędziów w stanie spoczynku ustawodawca wyraźnie przewiduje (np. art. 94a § 2 i § 3, art. 94b § 1, § 2 i § 3, art. 101 § 2, art. 102 p.u.s.p.) albo odsyła do ich odpowiedniego stosowania (np. art. 104 § 3, art. 105 w związku z art. 84 § 3, art. 86 i art. 96 p.u.s.p.). Użycie w tytułach działu II oraz rozdziałów 1 i 2 tego działu terminu „sędzia” w znaczeniu obejmującym także sędziów w stanie spoczynku oraz występowanie bardzo nielicznych przepisów, w których określenie to można (należy) w drodze wykładni odnieść także do sędziego w stanie spoczynku (np. art. 65 § 1 i art. 85 § 1-3 p.u.s.p.) nie podważa opisanej powyżej zasady normowania uprawnień i obowiązków sędziego w stanie spoczynku. Wobec tego, objęcie terminem „sędzia” użytym w art. 101 § 1 p.u.s.p. także sędziego w stanie spoczynku, musiałoby opierać się na tezie, że oczywiste jest przysługiwanie rodzinie sędziego w stanie spoczynku prawa do odprawy pośmiertnej, a pominięcie przyznania jej tego uprawnienia w treści omawianego przepisu wynika tylko z przeoczenia.

W rozważaniach biorących pod uwagę bezpośrednio dosłowną treść przepisów ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych nie można również pominąć tej okoliczności, że art. 101 § 1 p.u.s.p. został umieszczony wśród przepisów regulujących status sędziego w stanie spoczynku - poczynając od art. 99 aż do art. 106 wszystkie kolejne przepisy tej ustawy dotyczą wyraźnie sędziego w stanie spoczynku

(wyłącznie sędziego w stanie spoczynku lub także sędziego w stanie spoczynku), co jest za każdym razem podkreślane przez użycie w poszczególnych przepisach pojęcia „sędzia w stanie spoczynku”. Jeżeli ustawodawca prawo do określonych świadczeń przyznaje osobom uprawnionym w związku ze śmiercią zarówno sędziego czynnie pełniącego służbę, jak i sędziego w stanie spoczynku, to wyraźnie to zaznacza (tak jest w przypadku świadczenia pieniężnego o charakterze zasiłku pogrzebowego - art. 101 § 2 p.u.s.p. oraz w przypadku uposażenia rodzinnego - art. 102 § 1 p.u.s.p.). W tym kontekście należy przyjąć, że pominięcie w art. 101 § 1 p.u.s.p. sędziego w stanie spoczynku nie jest przypadkowe, co oznacza świadome założenie ustawodawcy, że przepis ten nie ma zastosowania do uprawnień rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku.

Za koncepcją objęcia terminem „sędzia” użytym w art. 101 § 1 p.u.s.p. także sędziego w stanie spoczynku mogłoby przemawiać to, że dla przyznania prawa do odprawy pośmiertnej wyłącznie rodzinie zmarłego sędziego w stanie czynnym przepis ten jest zbędny, ponieważ prawo to wynika z art. 93 k.p. w związku z art. 5 k.p., a p.u.s.p. nie wprowadza żadnej odmiennej regulacji uzasadniającej w świetle art. 5 k.p. osobne uregulowanie odprawy pośmiertnej dla rodziny sędziego w stanie czynnym. Jednakże opisany wyżej językowy kontekst tego przepisu, a także przedstawiona niżej wykładnia historyczna, pozwalają przyjąć, że bardziej uzasadnione jest uznanie, iż w art. 101 § 1 p.u.s.p. ustawodawca wyraźnie rozstrzygnął, że odprawa przysługuje „sędziemu”, a nie „sędziemu w stanie spoczynku”.

Należy jednak zwrócić uwagę na stanowisko wyrażone w Komentarzu do Prawa o ustroju sądów powszechnych, w którym stwierdzono, że do sędziego w stanie spoczynku mają zastosowanie wszystkie przepisy dotyczące sędziów w stanie czynnym, które dają się pogodzić ze statusem sędziego w stanie spoczynku - lub inaczej, których stosowaniu nie sprzeciwia się szczególna pozycja sędziego w stanie spoczynku (por. T.Ereciński, J.Gudowski, J.Iwulski: Komentarz do Prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, Warszawa 2002, s. s. 315 i nast.). Także Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 12 grudnia 2001 r., SK 26/01, OTK 2001 nr 8, poz. 258) stwierdził, że „zasadniczo sędziemu w stanie spoczynku przysługują prawa i obowiązki sędziego”. Rozwinięcie tej myśli odwołuje się jednak do oczywistych uprawnień i obowiązków sędziego w stanie spoczynku (np. możliwości używania dotychczasowego tytułu z dodaniem wyrazów „w stanie spoczynku” - art. 99; obowiązku dochowania godności sędziego, za której

uchybiecie ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną podobnie jak sędzia czynny zawodowo - art. 104; ograniczeń dotyczących podejmowania dodatkowego zatrudnienia - art. 86 § 1 w związku z art. 105 p.u.s.p.) i nie zawiera argumentów, które mogłyby uzasadniać pogląd, że art. 101 § 1 p.u.s.p. w sposób naturalny i oczywisty odnosi się także do uprawnień rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku.

3. Także wykładnia historyczna przemawia przeciwko przyznaniu rodzinie sędziego w stanie spoczynku prawa do odprawy pośmiertnej. Chodzi o wnioski wyprowadzane z treści poprzednio obowiązującego art. 78 § 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 ze zm., zwanej dalej p.u.s.p. z 1985 r.). Przepis ten - wprowadzony w życie 1 stycznia 1998 r. przez ustawę z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 124, poz. 782) - przewidywał, że: „W razie śmierci sędziego w stanie spoczynku jego rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników.” Do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tj. do 1 października 2001 r.) uprawnienie rodzin sędziów w stanie czynnym do odprawy pośmiertnej nie było osobno normowane i wynikało z art. 93 k.p. w związku z art. 150 p.u.s.p. z 1985 r. W tej sytuacji było jasne, że uprawnienie do rozważanej odprawy nie przysługiwało sędziom emerytowanym w okresie przed wprowadzeniem stanu spoczynku ustawą z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych ustaw. Ustawa ta wprowadziła (od 1 stycznia 1998 r.), w art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r., prawo rodziny sędziego w stanie spoczynku do odprawy pośmiertnej, która miała pełnić funkcję świadczenia pogrzebowego w miejsce zasiłku pogrzebowego, którego pozbawiono rodziny zmarłych sędziów od 1 stycznia 1998 r. Przepis ten przestał obowiązywać po wejściu w życie p.u.s.p. z 2001 r. (co nastąpiło 1 października 2001 r.). Ze zmiany polegającej na zastąpieniu art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. przez art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r. jednoznacznie wynika wola ustawodawcy wyłączenia uprawnienia rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku do odprawy pośmiertnej. Gdyby po 1 października 2001 r. ustawodawca chciał zachować to prawo, to w art. 101 § 1 p.u.s.p. użyłby sformułowania „w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku”, podobnie jak to uczynił w art. 101 § 2 p.u.s.p. w odniesieniu do świadczenia pogrzebowego. Z tych względów wykładnia historyczna przemawia za stanowiskiem, że intencją ustawodawcy - przy dokonywaniu zmian stanu prawnego w wyniku wej-

ścia w życie ustawy z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych - było pozbawienie rodzin sędziów w stanie spoczynku prawa do odprawy pośmiertnej.

Istotne podobieństwo między treścią art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r. i treścią art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. (w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 1998 r.) nie może służyć twierdzeniu, że skoro przed 1 października 2001 r. (czyli przed datą wejścia w życie ustawy z 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych) odpowiednik art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r. przewidywał odprawę pośmiertną dla rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, to również obecnie obowiązującemu przepisowi należy nadać analogiczne znaczenie (treść normatywną).

Wyraźna różnica w treści obydwu przepisów regulujących prawo do odprawy pośmiertnej nie jest bowiem przypadkowa. Przed 1 stycznia 1998 r. - czyli przed wejściem w życie zmian w statusie sędziego związanych z wprowadzeniem instytucji stanu spoczynku, jeszcze w czasie obowiązywania ustawy z 20 czerwca 1985 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych - nie ulegało wątpliwości, że po śmierci „czynnego” sędziego (nie było jeszcze wówczas sędziów „w stanie spoczynku”, tylko „emerytowani” sędziowie), podobnie jak po śmierci każdego pracownika, jego rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna na podstawie art. 93 k.p. Na zastosowanie art. 93 k.p. do sędziego w stanie czynnym pozwalało odesłanie z art. 150 p.u.s.p. z 1985 r.

W stanie prawnym obowiązującym od 1 stycznia 1998 r. przyznanie prawa do odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku (na podstawie art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r.) nie zmieniło niczego w sytuacji prawnej członków rodziny zmarłego sędziego „w stanie czynnym” (sędziego pozostającego w chwili śmierci w zatrudnieniu czyli w służbowym stosunku pracy), którym nadal przysługiwało prawo do odprawy pośmiertnej bezpośrednio na podstawie art. 93 k.p. Przepis art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. był przepisem przyznającym prawo do odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku niezależnie od wcześniejszego (przed 1 stycznia 1998 r.) i późniejszego (od 1 stycznia 1998 r.) przysługiwania tego prawa członkom rodziny zmarłego sędziego „w stanie czynnym”. Nie stwierdzał przy tym, że to prawo przysługuje rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku na podstawie art. 93 k.p. stosowanego w wyniku odesłania zawartego w art. 150 p.u.s.p. z 1985 r. Było to zatem uprawnienie autonomiczne, wynikające bezpośrednio - i wyłącznie - z art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. (w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 1998 r.).

Przyznanie prawa do odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku miało na celu zapewnienie tym osobom jednorazowego świadczenia pieniężnego odpowiadającego istocie zasiłku pogrzebowego z ubezpieczenia społecznego, którego od 1 stycznia 1998 r. rodziny zmarłych sędziów nie mogły uzyskać na podstawie powszechnie obowiązujących przepisów - do 31 grudnia 1998 r. na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), a od 1 stycznia 1999 r. na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm., obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) - gdyż sędziowie zostali wyłączeni z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Odprawa pośmiertna dla członków rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku miała zatem pełnić funkcję świadczenia pogrzebowego w miejsce zasiłku pogrzebowego, którego pozbawiono rodziny zmarłych sędziów od 1 stycznia 1998 r., czyli taką, jaką pełni w obecnie obowiązującym stanie prawnym „świadczenie pieniężne w wysokości i na zasadach określonych dla zasiłku pogrzebowego z ubezpieczenia społecznego” przewidziane w art. 101 § 2 p.u.s.p. z 2001 r. Ze względu na to, że w stanie prawnym obowiązującym od 1 października 2001 r. świadczenie pogrzebowe przysługuje rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku na podstawie art. 101 § 2 p.u.s.p., zbędne stało się zastąpienie zasiłku pogrzebowego (przysługującego przed 1 stycznia 1998 r.) odprawą pośmiertną pełniącą funkcję świadczenia pogrzebowego (przyznaną w art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r.). Różnica w treści obydwu przepisów regulujących prawo do odprawy pośmiertnej (art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. i art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r.) znajduje zatem wytłumaczenie. Przedstawiona ewolucja regulacji prawnych może też świadczyć o świadomym pominięciu przez ustawodawcę w art. 101 § 1 p.u.s.p. sędziego w stanie spoczynku. Pominięcie to oznacza, że od 1 października 2001 r. odprawa pośmiertna nie przysługuje uprawnionym członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku.

Prawo o ustroju sądów powszechnych z 2001 r. nie zawiera odpowiednika art. 150 Prawa o ustroju sądów powszechnych z 1985 r. Nie jest jednak konieczne sięganie do odpowiedniego stosowania art. 93 k.p. Treść art. 101 § 1 p.u.s.p. z 2001 r. nie pozostawia wątpliwości, że w razie śmierci sędziego „w stanie czynnym” członkom jego rodziny przysługuje odprawa pośmiertna bezpośrednio na podstawie tego przepisu „na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników”.

Funkcję art. 78 § 2 p.u.s.p. z 1985 r. przejął natomiast art. 101 § 2 p.u.s.p. z 2001 r. Gdyby ustawodawca zamierzał utrzymać po 1 października 2001 r. prawo do odprawy pośmiertnej członków rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, to zapewne w obecnie obowiązującym art. 101 § 1 p.u.s.p. przewidziałby to prawo w sposób jednoznaczny i niebudzący wątpliwości (tak jak to uczynił w wielu innych przepisach p.u.s.p., w których obok siebie wymienia się sędziego i sędziego w stanie spoczynku). Brak takiej wyraźnej regulacji normatywnej przemawia raczej za tym, że ustawodawca nie przez przeoczenie, lecz całkowicie świadomie pominął w art. 101 § 1 p.u.s.p. przyznanie prawa do odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku. Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia o przedstawieniu powiększonemu składowi zagadnienia prawnego, stwierdzając, że świadome pominięcie w art. 101 § 1 p.u.s.p. sędziego w stanie spoczynku może być uzasadnione zaprzestaniem wykonywania przez sędziego w stanie spoczynku czynności jurysdykcyjnych, utożsamianych z pozostawaniem sędziego w zatrudnieniu czyli wykonywaniem obowiązków związanych z pracowniczą stroną stosunku służbowego (ze służbowym stosunkiem pracy), co powoduje utratę statusu pracowniczego takiego sędziego, a w konsekwencji utratę uprawnień do świadczeń przysługujących pracownikom lub ich rodzinom na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy. Z chwilą przejścia sędziego w stan spoczynku ustają wzajemne prawa i obowiązki sędziego i zatrudniającego go sądu jako stron służbowego stosunku pracy, w szczególności sędzia nie ma prawa do wynagrodzenia (lecz do uposażenia spoczynkowego), nie może nabyć prawa do kolejnego dodatkowego wynagrodzenia rocznego oraz do nagród jubileuszowych, nie przysługują mu również urlopy pracownicze i urlop dla poratowania zdrowia. Takie ograniczenie elementów pracowniczych w stosunku służbowym sędziego w stanie spoczynku prowadzi do wniosku, że sędzia w stanie spoczynku pozostaje nadal jedynie w określonym przepisami prawa publicznoprawnym stosunku służby, ale już nie w służbowym stosunku pracy (taki pogląd prezentuje T.Kuczyński: Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 27 września 2002 r., III UZP 5/02, OSP 2004 nr 9, poz. 108). Gdyby po 1 października 2001 r. ustawodawca chciał zachować prawo do odprawy pośmiertnej członków rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, to w art. 101 § 1 p.u.s.p. użyłby sformułowania „w razie śmierci sędziego albo sędziego w stanie spoczynku”, podobnie jak to uczynił w art. 101 § 2 p.u.s.p. w odniesieniu do świadczenia pogrzebowego. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że wykładnia historyczna przemawia za sta-

nowiskiem, iż intencją ustawodawcy - przy dokonywaniu zmian stanu prawnego w wyniku wejścia w życie ustawy z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych - było pozbawienie rodzin sędziów w stanie spoczynku prawa do odprawy pośmiertnej.

4. Wykładnia systemowa opiera się na założeniu, że pewne wnioski dla rozstrzygnięcia przedstawionego na wstępie zagadnienia prawnego mogą wynikać z analizy przepisów regulujących status sędziego (ustawa z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych) oraz przepisów regulujących charakter prawny odprawy pośmiertnej w jej powszechnym ujęciu (art. 93 k.p.).

Zgodnie z art. 101 § 1 p.u.s.p. odprawa pośmiertna przysługuje w razie śmierci sędziego jego rodzinie na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników (czyli według zasad określonych w art. 93 k.p.). Odprawa pośmiertna jest szczególnego rodzaju jednorazowym świadczeniem pieniężnym wynikającym ze stosunku pracy i związanym ze stosunkiem pracy, wypłacanym przez pracodawcę rodzinie zmarłego pracownika (uchwała Sądu Najwyższego z 15 grudnia 1975 r., I PZP 46/75, OSNCP 1976, nr 6, poz. 123). Przesłanki uprawniające do nabycia odprawy pośmiertnej, uregulowane w art. 93 k.p., sprowadzają się do tego, że odprawa przysługuje od pracodawcy rodzinie zmarłego pracownika, gdy jego śmierć nastąpiła w czasie trwania stosunku pracy lub w okresie pobierania - po jego rozwiązaniu - zasiłku z tytułu niezdolności do pracy wskutek choroby. Odprawa pośmiertna przysługuje zatem w związku ze śmiercią pracownika, a nie byłego pracownika przebywającego w chwili śmierci na emeryturze lub rencie z tytułu niezdolności do pracy.

Z regulacji Kodeksu pracy wynika, że odprawa pośmiertna przysługuje tylko rodzinie pracownika, czyli osoby pozostającej w stosunku pracy, aktywnej zawodowo, co odpowiada raczej statusowi sędziego pozostającego w pracowniczym stosunku służbowym, czyli sędziego w stanie czynnym (sprawującego urząd, czynnie pełniącego obowiązki sędziego) niż statusowi sędziego w stanie spoczynku. Źródłem roszczenia o wypłatę odprawy pośmiertnej jest stosunek pracy, zaś zdarzeniem, które czyni to roszczenie wymagalnym, jest śmierć pracownika. Warunkiem otrzymania świadczenia jest pozostawanie pracownika w chwili śmierci w stosunku pracy, świadczenie to przysługuje bowiem rodzinie pracownika w związku z jego śmiercią w okresie aktywności zawodowej. Jest to uprawnienie własne rodziny pracownika związane z pracą pracownika, a nie spadek po nim. Odprawa pośmiertna ma charakter powszechny, co oznacza, że przysługuje także wtedy, gdy stosunek pracy zmarłego pra-

cownika nie podlegał bezpośrednio przepisom Kodeksu pracy, a był regulowany przede wszystkim przepisami pragmatyki służbowej (art. 5 k.p.). Przeciwno przyznaniu rodzinie sędziego w stanie spoczynku prawa do odprawy pośmiertnej przemawia ścisły związek prawa do odprawy pośmiertnej z pracowniczym statusem zmarłego oraz niepracowniczy status sędziego w stanie spoczynku. W doktrynie uznaje się odprawę pośmiertną za świadczenie wynikające ze stosunku pracy lub świadczenie związane ze stosunkiem pracy. Odprawa pośmiertna nie jest wynagrodzeniem. W Kodeksie pracy jest jednak uregulowana w dziale trzecim zatytułowanym „Wynagrodzenie za pracę i inne świadczenia”. W doktrynie przyjmuje się, że charakter odprawy pośmiertnej uzasadnia przyznanie temu świadczeniu takiej samej ochrony prawnej, jaka przysługuje wynagrodzeniu za pracę (M.Piankowski [w:] U.Jackowiak (red.), M.Piankowski, J.Stelina, W.Uziak, A.Wypych-Żywicka, M.Zieleniecki: Kodeks pracy z komentarzem, 2004, tezy do art. 93).

Odprawa pośmiertna nie jest świadczeniem odszkodowawczym, lecz stanowi pomoc dla rodziny zmarłego pracownika i z tego względu nie podlega zaliczeniu na poczet odszkodowania należnego według zasad prawa cywilnego (uchwała Sądu Najwyższego z 27 marca 1981 r., III CZP 6/81, OSNCP 1981 nr 10, poz. 183). Obowiązek jej świadczenia przez zakład pracy (obecnie: pracodawcę) wynika z humanitarnej zasady niesienia pomocy najbliższej rodzinie pracownika w trudnym dla niej okresie po stracie żywiciela. Nie ma ona zatem charakteru odszkodowawczego, nie podlega zaliczeniu na poczet świadczenia przysługującego poszkodowanemu z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego (wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 1980, II CR 148/80, OSNC 1981 nr 2-3, poz. 29). Jednakże odprawa pośmiertna nie przysługuje członkom rodziny, jeżeli pracodawca ubezpieczył pracownika na życie, a odszkodowanie wypłacone przez instytucję ubezpieczeniową jest nie niższe niż odprawa pośmiertna przysługująca zgodnie z art. 93 § 2 i 6 k.p. Jeżeli odszkodowanie jest niższe od odprawy pośmiertnej, pracodawca jest obowiązany wypłacić rodzinie kwotę stanowiącą różnicę między tymi świadczeniami (art. 93 § 7 k.p.). Powyższa charakterystyka odprawy pośmiertnej wskazuje, że - niezależnie od sporu o jej charakter prawny - nie ulega wątpliwości co najmniej jej ścisły związek ze stosunkiem pracy. Jest to związek czasowy (warunkiem nabycia, przez osoby uprawnione, prawa do tej odprawy jest śmierć pracownika w czasie trwania stosunku pracy lub w czasie pobierania po jego rozwiązaniu zasiłku z tytułu niezdolności do

pracy z powodu choroby) i podmiotowy (odprawa przysługuje rodzinie pracownika od pracodawcy).

W rozważaniach na temat przysługiwania odprawy pośmiertnej uprawnionym członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku nie można pominąć istoty stosunku służbowego, w którym pozostaje sędzia od chwili powołania do służby aż do śmierci. Sędzia orzekający (w stanie czynnym) pozostaje w szczególnym stosunku prawnym z Państwem. Stosunek ten ustawy regulujące status sędziego określają jako stosunek służbowy (np. art. 65 i art. 68 p.u.s.p. oraz art. 26 i art. 29 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.). Stosunek służbowy nie ustaje z powodu przejścia sędziego w stan spoczynku. Oznacza to, że sędzia w stanie spoczynku nadal pozostaje w stosunku służbowym - pozostaje sędzią. Treść stosunku służbowego sędziego w stanie spoczynku jest jednak odmienna od treści stosunku służbowego sędziego czynnie pełniącego swoje obowiązki służbowe. Przejście w stan spoczynku łączy się z jednej strony z ustaniem obowiązku wykonywania pracy (orzekania), z drugiej strony prawo do wynagrodzenia przekształca się w prawo do uposażenia spoczynkowego. Mimo odrębności między sytuacją sędziego w stanie czynnym a sytuacją sędziego w stanie spoczynku, nadających odmienny charakter prawny obydwu rodzajom stosunku służbowego, należy uznać, że sędzia w stanie spoczynku pozostaje nadal sędzią, a jego stosunek służbowy nadal trwa (uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 6 stycznia 1999 r., III RN 180/98, OSNAPiUS 1999 nr 21, poz. 670). Powołanie na stanowisko sędziego (będące w istocie mianowaniem) łączy się z nawiązaniem stosunku służbowego z Państwem, w którym wyróżnić można, między innymi, takie elementy jak powierzenie urzędu, nieusuwalność, objęcie sędziego immunitetem, podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Stworzona w ten sposób więź prawna stanowi o istocie statusu sędziego. Przejście sędziego w stan spoczynku nie powoduje zerwania stosunku służbowego, który trwa aż do śmierci sędziego. W orzecznictwie i doktrynie zdecydowanie dominuje koncepcja, zgodnie z którą z chwilą wręczenia sędziemu aktu powołania nawiązuje się stosunek służbowy trwający do śmierci sędziego (rzadziej do chwili rozwiązania lub wygaśnięcia w inny sposób, np. zrzeczenia się urzędu przez sędziego - art. 68 § 1 p.u.s.p., utraty urzędu i stanowiska sędziego w wyniku prawomocnego orzeczenia sądu dyscyplinarnego o złożeniu sędziego z urzędu - art. 68 § 2 p.u.s.p.). Stosunek ten ma złożony charakter. Łączy on sędziego z Państwem i pracodawcą (właściwą jednostką organizacyjną wymiaru sprawiedliwości). Zawiera za-

również elementy stosunku pracy, jak i elementy o charakterze publicznoprawnym (w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2003 r., III PZP 15/03, OSNP 2004 nr 12, poz. 203, stwierdzono, że stosunek pracy jest „elementem” stosunku służbowego). Występuje też pogląd, że stosunek służbowy sędziego jest zespołem trzech stosunków prawnych: sprawowania władzy sędziowskiej, członkostwa w samorządzie sędziów oraz zatrudnienia, ukształtowanego według modelu stosunku pracy (A.Kijowski: Odrębności statusu prawnego sędziów Sądu Najwyższego, Przegląd Sądowy z 2004 r., nr 1). Jako kategoria zbiorcza, wyrażająca szczególny status prawny sędziego, jest nie tylko stosunkiem o złożonej treści i o różnym charakterze, ale również stosunkiem wielopodmiotowym (obejmującym sędziego, Państwo reprezentowane przez swoje organy, pracodawcę czyli właściwą jednostkę organizacyjną wymiaru sprawiedliwości, wreszcie samorząd sędziowski).

Stosunek służbowy sędziego nie ustaje z chwilą przejścia sędziego w stan spoczynku. Dochodzi jednak do zmiany jego charakteru, określanej jako ustanie stosunku pracy i odjęcie funkcji jurydycznych (por. T.Ereciński, J.Gudowski, J.Iwulski: Komentarz do Prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, Warszawa 2002, s. 315). Stan spoczynku oznacza, że sędzia nie przestaje być sędzią, jednakże dochodzi do zmiany charakteru stosunku prawnego (stosunku służbowego), w jakim pozostaje z Państwem i sądem, w którym sprawował urząd (pełnił swoje obowiązki). Z istoty tej instytucji prawnej wynika, że cechą szczególną stanu spoczynku jest zaprzestanie wykonywania obowiązków orzeczniczych przez sędziego, jednakże przy zachowaniu statusu sędziego (T.Romer, W.Sanetra: Jedna z gwarancji niezawisłości sędziowskiej. Stan spoczynku, czyli instytucja o szczególnym i jednolitym charakterze, „Rzeczpospolita” z 11 grudnia 1997 r.).

Według innego ujęcia stosunek służbowy sędziego ma dwie wyraźnie oddzielone fazy: służby czynnej i stanu spoczynku, w którym jego treść, poza prawem do uposażenia, zostaje zredukowana do nakazów zachowań o charakterze zaniechania (A.Kijowski: Odrębności statusu prawnego sędziów Sądu Najwyższego, Przegląd Sądowy z 2004 r. nr 1). W konsekwencji, jak podsumowano w postanowieniu Sądu Najwyższego przedstawiającym do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu zagadnienie prawne, przejście sędziego w stan spoczynku prowadzi do rozwiązania pracowniczej sfery stosunku służbowego sędziego wskutek odjęcia mu prawa do orzekania (wykonywania władzy sędziowskiej) oraz innych praw pracowniczych (np. prawa do urlopu wypoczynkowego, prawa do płatnego urlopu dla poratowania zdro-

wia, prawa do pobierania wynagrodzenia i innych świadczeń ze stosunku pracy, które zostają zastąpione uposażeniem). Z chwilą przejścia sędziego w stan spoczynku ustają wzajemne prawa i obowiązki sędziego oraz zatrudniającego go sądu jako stron stosunku pracy (np. sędzia traci prawo do wynagrodzenia z tytułu zatrudnienia, nie nabywa prawa do kolejnego dodatkowego wynagrodzenia rocznego, do nagród jubileuszowych, do urlopu wypoczynkowego, nie ma także obowiązku - ani uprawnień - pełnienia funkcji orzeczniczych). W rezultacie w czasie trwania stanu spoczynku sędzia pozostaje nadal jedynie w określonym przepisami prawa publiczno-prawnym stosunku służbowym, przejawiającym się w obowiązku dochowania godności urzędu, podlegania odpowiedzialności dyscyplinarnej i korzystania z niektórych uprawnień przysługujących sędziemu w stanie czynnym, ale już nie w służbowym stosunku pracy, który ustał w związku z przejściem w stan spoczynku.

W świetle powyższych uwag należy zgodzić się ze stwierdzeniem Trybunału Konstytucyjnego, że status sędziego w stanie spoczynku nie może być sprowadzony wyłącznie do określonego świadczenia typu socjalnego (wyrok z 12 grudnia 2001 r., SK 26/01, OTK 2001 nr 8, poz. 258). Jednocześnie jednak trudno byłoby zaprzeczyć, że stan spoczynku prowadzi do wyłączenia pracowniczego elementu ze stosunku służbowego sędziego. Pozostaje szczególny stosunek publiczno-prawny łączący sędziego w stanie spoczynku z Państwem reprezentowanym zasadniczo przez prezesa jednostki organizacyjnej (sądu), w której sędzia był zatrudniony przed przejściem w stan spoczynku, wykonującym wobec niego także pewne funkcje władcze (wyrok Sądu Najwyższego z 6 stycznia 1999 r., III RN 180/98, OSNAPiUS 1999 nr 21, poz. 670).

W konkluzji powyższych uwag można stwierdzić, że zgodnie z dominującym stanowiskiem, w stanie spoczynku ustaje pracowniczy element stosunku służbowego sędziego. Sędzia nie ma już też pracodawcy (odpowiedniej jednostki organizacyjnej, która zatrudniała go w stanie czynnym). Odprawa pośmiertna została natomiast ukształtowana i funkcjonuje jako świadczenie ściśle związane ze stosunkiem pracy. Przyznanie odprawy rodzinie sędziego w stanie spoczynku byłoby więc sprzeczne z charakterem odprawy i charakterem stanu spoczynku. Wobec tego przysługiwanie jej rodzinie sędziego w stanie spoczynku musiałyby wynikać z przepisu wskazującego w sposób niebudzący wątpliwości, że taka jest wola ustawodawcy. Tymczasem z treści art. 101 § 1 p.u.s.p., widzianej w związku z innymi przepisami tej ustawy, wynika raczej wniosek przeciwny.

Odprawa pośmiertna przysługująca rodzinie zmarłego sędziego na podstawie art. 101 § 1 p.u.s.p może być uznana za uprawnienie o charakterze pracowniczym w tym znaczeniu, że przysługuje „na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników”. Przypisanie odprawie pośmiertnej charakteru uprawnienia typu pracowniczego oznacza, że skoro sędzia w stanie spoczynku traci status pracowni- czy, to w razie jego śmierci jego rodzinie nie może przysługiwać odprawa pośmiertna „na zasadach przewidzianych w Kodeksie pracy dla rodzin pracowników”.

Podkreślenie wśród cech kształtujących istotę odprawy pośmiertnej tych ele- mentów, które nadają jej charakter świadczenia wynikającego ze stosunku pracy, prowadzi do wniosku, że świadczenie to nie przysługuje rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku, w którego stosunku służbowym - łączącym go dożywotnio z Państwem - nie występują już elementy o charakterze pracowniczym.

5. Nie ulega wątpliwości, że sędzia w stanie spoczynku pozostaje nadal w sto- sunku służbowym (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 grudnia 2001 r., SK 26/01, OTK 2001 nr 8, poz. 258). Zasadniczo sędziemu w stanie spoczynku przysłu- gują prawa i obowiązki sędziego. Podstawowym ograniczeniem jest niemożność orzekania, natomiast zamiast wynagrodzenia otrzymuje on uposażenie w wysokości określonej proporcjonalnie do wynagrodzenia sędziego. Może on w dalszym ciągu używać dotychczasowego tytułu z dodaniem wyrazów „w stanie spoczynku” (art. 99 p.u.s.p.). Ma ponadto obowiązek dochować godności sędziego, za której uchybienie ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną podobnie jak sędzia czynny zawodowo (art. 104 p.u.s.p.). Zgodnie z art. 86 § 1 w związku z art. 105 p.u.s.p., z pewnymi wyjąt- kami zarówno sędzia czynny zawodowo, jak i sędzia w stanie spoczynku, nie mogą podejmować dodatkowego zatrudnienia. W każdym razie wszelkie inne zajęcia lub sposoby zarobkowania nie mogą przeszkadzać w pełnieniu obowiązków sędziego, osłabiać zaufania do jego bezstronności lub przynosić ujmy godności urzędu sędzie- go. Ze statusem sędziego w stanie spoczynku łączą się określone uprawnienia do pełnienia wskazanych ustawowo funkcji w instytucjach państwowych (np. art. 36 ust. 4 ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 r. - Ordynacja wyborcza do Sejmu RP i Senatu RP; Dz.U. Nr 46, poz. 499 ze zm.). Status sędziego w stanie spoczynku nie może być więc sprowadzany wyłącznie do określonego świadczenia typu socjalnego. Wszyst- kie wskazane powyżej cechy stanu spoczynku, opisane także w uzasadnieniu wyro- ku Trybunału Konstytucyjnego z 12 grudnia 2001 r., SK 26/01, OTK 2001 nr 8, poz.

258, są istotne dla określenia statusu sędziego i wyraźnie różnicują pozycję prawną stanowisk sędziego i innych funkcjonariuszy państwowych.

Konstrukcja prawna przejścia w stan spoczynku jest wyjątkiem wśród regulacji dotyczących stosunków służby państwowej. Ma zastosowanie tylko do sędziów i prokuratorów. Szczególny status prawny sędziego (także prokuratora), polegający na przejściu w stan spoczynku, mógłby uzasadniać zróżnicowanie sytuacji prawnej członka rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, gdy chodzi o nabycie prawa do odprawy pośmiertnej, w porównaniu z sytuacją prawną członków rodziny zmarłego emerytowanego pracownika służby państwowej. Stanu spoczynku sędziego nie można bowiem porównywać z pozostawaniem na emeryturze byłego pracownika służby państwowej. Jednakże uprawnienie rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku do odprawy pośmiertnej musiałoby jednoznacznie wynikać z treści przepisu regulującego uprawnienie do tej odprawy (w szczególności z art. 101 § 1 p.u.s.p.).

Opisany wyżej - z konieczności w pewnym uproszczeniu - szczególny rodzaj stosunku służbowego łączącego sędziego z Państwem od chwili powołania na urząd (stanowisko) sędziego do chwili śmierci (odpowiednio zrzeczenia się urzędu albo złożenia z urzędu) nie pozwala na dosłowne porównywanie jego sytuacji do sytuacji innych pracowników służby państwowej i funkcjonariuszy publicznych, np. posłów lub senatorów, urzędników państwowych, członków korpusu służby cywilnej, funkcjonariuszy służb mundurowych, itd. Dlatego nie można wyprowadzać decydujących argumentów co do przysługiwania odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku z wykładni systemowej, odwołującej się do porównania sytuacji sędziego w stanie spoczynku z sytuacją emerytowanych pracowników i funkcjonariuszy państwowych. Należy jednak podkreślić, że ustawy regulujące status prawny urzędników państwowych, członków korpusu służby cywilnej, parlamentarzystów, funkcjonariuszy służb mundurowych, itd. rzeczywiście nie przewidują odprawy pośmiertnej dla członków rodziny zmarłego pracownika, urzędnika lub funkcjonariusza państwowego po zakończeniu jego zatrudnienia lub służby publicznej.

Przepisów o odprawie pośmiertnej nie zawiera, na przykład, ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 86, poz. 953 ze zm.). Członkom rodzin zmarłych urzędników państwowych i innych pracowników urzędów państwowych odprawa pośmiertna przysługuje na podstawie art. 93 k.p., co oznacza, że warunkiem przyznania tego świadczenia jest śmierć urzędnika państwowego lub innego pracownika urzędu państwowego w cza-

sie jego zatrudnienia w urzędzie, a nie już po przejściu na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy. Przepisów o odprawie pośmiertnej nie zawiera również ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o służbie cywilnej (Dz.U. Nr 170, poz. 1218 ze zm.). Uprawnionym członkom rodzin zmarłych urzędników służby cywilnej oraz pracowników służby cywilnej odprawa pośmiertna przysługuje na podstawie art. 93 k.p., a zatem tylko wówczas, gdy śmierć członka korpusu służby cywilnej nastąpiła w czasie jego zatrudnienia.

Z kolei ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 221, poz. 2199 ze zm.) przewiduje (w art. 39 ust. 2), że w razie śmierci posła lub senatora w czasie wykonywania mandatu lub w ciągu trzech miesięcy po jego wygaśnięciu, przysługuje odprawa pośmiertna na zasadach i w wysokości określonych dla pracowników w Kodeksie pracy. Świadczenie to nie przysługuje zatem rodzinie zmarłego byłego posła lub byłego senatora w razie późniejszej (po upływie trzech miesięcy od wygaśnięcia mandatu) jego śmierci (nie jest to uprawnienie przysługujące byłemu posłowi lub senatorowi dożywotnio).

Pragmatyki służbowe tzw. służb mundurowych przewidują odprawy pośmiertne dla członków rodzin zmarłych funkcjonariuszy. Na przykład art. 116 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 7, poz. 58 ze zm.) stanowi, że w razie śmierci policjanta, pozostałej po nim rodzinie przysługuje odprawa pośmiertna. Odprawa przysługuje zawsze w związku ze śmiercią funkcjonariusza „w stanie czynnym”, w czasie pełnienia przez niego służby, a nie funkcjonariusza przebywającego na emeryturze lub rencie policyjnej. Dlatego o odprawie pośmiertnej nie wspomina nic ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 8, poz. 67 ze zm.).

Z przytoczonych - jedynie tytułem przykładu - regulacji prawnych wypływa tylko jeden wniosek. Przyznanie odprawy pośmiertnej członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku, czyli sędziego zmarłego już po ustaniu „pracowniczego” etapu jego stosunku służbowego (podobnie prokuratora w stanie spoczynku), byłoby czymś wyjątkowym w systemie uprawnień o charakterze socjalnym przysługujących od Państwa pracownikom państwowym i funkcjonariuszom państwowym.

Takie wyjątkowe uprawnienie musiałyby wyraźnie i jednoznacznie wynikać z treści przepisów. Tymczasem treść art. 101 § 1 p.u.s.p. nie jest w tym zakresie jednoznaczna.

Wykładnia systemowa przemawia zatem raczej za przyjęciem, że stanowiący przedmiot wykładni przepis - art. 101 § 1 p.u.s.p. - nie przyznaje prawa do odprawy pośmiertnej członkom rodziny sędziego, który zmarł w czasie pozostawania w stanie spoczynku.

6. Odprawa pośmiertna ma przede wszystkim charakter świadczenia socjalnego, pozwalającego małżonkowi zmarłego pracownika i pozostającym na jego utrzymaniu pozostałym członkom rodziny (przede wszystkim dzieciom) na łatwiejsze dostosowanie się do zmienionej sytuacji życiowej, będącej następstwem śmierci pracownika. Odprawa pośmiertna ma na celu przyjsie z pomocą rodzinie pracownika w trudnym dla niej okresie po jego śmierci. Odprawa pośmiertna wypłacana jest rodzinie zmarłego pracownika niezależnie od zasiłku pogrzebowego, a rodzinie zmarłego sędziego w stanie czynnym niezależnie od świadczenia pogrzebowego (art. 101 § 2 p.u.s.p.). Z tego punktu widzenia nie byłoby przeszkód, aby otrzymać ją mogli członkowie rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku uprawnieni do świadczenia pogrzebowego na podstawie art. 101 § 2 p.u.s.p. (gdyby takie świadczenie zostało dla nich przewidziane w ustawie).

Opisany powyżej socjalny i alimentacyjny charakter odprawy pośmiertnej mógłby przemawiać za przyznaniem jej nie tylko uprawnionym członkom rodziny zmarłego sędziego w stanie czynnym, ale także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku. Skoro odprawa pośmiertna ma charakter świadczenia socjalnego, pozwalającego małżonkowi zmarłego sędziego i pozostającym na jego utrzymaniu innym członkom rodziny (na ogół dzieciom) na łatwiejsze dostosowanie się do zmienionej sytuacji życiowej, będącej następstwem jego śmierci, skoro ma ona na celu przyjsie z pomocą rodzinie sędziego w trudnym dla niej okresie po jego śmierci, to te same argumenty, które przemawiają za przyznaniem tego świadczenia rodzinie sędziego „w stanie czynnym”, pozwalałyby na przyznanie go także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku.

Dopuszczalność zastosowania art. 101 § 1 p.u.s.p. do członka rodziny zmarłego sędziego w stanie spoczynku mogłaby wynikać również z przyjętego założenia, że status prawny sędziego w stanie spoczynku jest porównywalny bardziej ze statusem prawnym sędziego w stanie czynnym niż z sytuacją emerytowanych pracowni-

ków służby państwowej, a zatem w razie śmierci sędziego w stanie spoczynku członkom rodziny zmarłego powinny przysługiwać takie uprawnienia, jakie przysługują członkom zmarłego sędziego w stanie czynnym, choćby nie przysługiwały one rodzinie zmarłych emerytowanych pracowników służby państwowej lub emerytowanych funkcjonariuszy państwowych. Wyjątkowa pozycja sędziego podkreślana jest w Konstytucji - co dotyczy także wyjątkowej pozycji sędziego w stanie spoczynku (art. 180 Konstytucji). Oczywiście Konstytucja nie przesądza o tym, czy sędzia w stanie spoczynku - albo jego rodzina po jego śmierci - powinni otrzymać jakieś szczególne świadczenia od Państwa. Wyjątkową pozycję sędziego w stanie spoczynku zauważono również w orzecznictwie (por. wyrok Sądu Najwyższego z 6 stycznia 1999 r., III RN 180/98, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 grudnia 2001 r., SK 26/01).

W ocenie Sądu Najwyższego w składzie rozstrzygającym przedstawione zagadnienie prawne powyższe argumenty - mające przemawiać za zastosowaniem wykładni celowościowej art. 101 § 1 p.u.s.p. - nie są wystarczające do podzielenia poglądu o przysługiwaniu (*de lege lata*) odprawy pośmiertnej także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku. Mogą stanowić natomiast skierowany pod adresem ustawodawcy postulat (*de lege ferenda*) nowelizacji art. 101 § 1 p.u.s.p. i wyraźnego przyznania odprawy emerytalnej także rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku.

Socjalna funkcja odprawy pośmiertnej nie przemawia za przyznaniem tego świadczenia rodzinom zmarłych sędziów w stanie spoczynku w stopniu większym niż za rozciągnięciem prawa do tego świadczenia na rodziny wszystkich zmarłych emerytów i rencistów. Podkreślana w Konstytucji wyjątkowa pozycja sędziego nie przesądza o tym, że rodzina zmarłego sędziego w stanie spoczynku powinna otrzymać świadczenie, którego wyraźnie nie przewidują przepisy ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, tylko z tego powodu, że zmarły był sędzią, choć okres jego aktywności zawodowej (czynnego pełnienia obowiązków sędziego) minął. Nie ulega wątpliwości, że warunki pracy i wynagradzania sędziów powinny odpowiadać godności urzędu sędziego (art. 178 ust. 2 Konstytucji). Godne wynagrodzenie i godne uposażenie w stanie spoczynku sprzyjają zapewnieniu niezawisłości sędziów oraz zagwarantowaniu ich wyjątkowej pozycji wśród przedstawicieli innych władz oraz prestiżu związanego z wykonywaniem tego zawodu. Sprzyjają temu także świadczenia dla rodziny pozostałej po śmierci sędziego (w taki sposób ujmuje tę kwestię wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 lipca 2000 r., K 30/99, OTK 2000 nr 5, poz. 145),

choć nie mieszczą się one w pojęciu wynagrodzenia sędziego lub uposażenia spoczynkowego. W tym zakresie trafne jest stwierdzenie Trybunału Konstytucyjnego, że „materialna niezależność sędziego była zawsze w doktrynie traktowana jako element wspomagający gwarancje niezawisłości”, „nie można byłoby jednak wyprowadzić prostej zależności pomiędzy zasadą niezawisłości a statusem materialnym sędziów”, zaś „ujmowanie tego zagadnienia w kategoriach prostego sprzężenia stanowiłoby ujmę zarówno dla sędziów jako obywateli, jak i dla autorytetu Państwa” (por. orzeczenie z 8 listopada 1994 r., P 1/94, postanowienie z 22 marca 2000 r., P 12/98, wyrok z 4 października 2000 r., P 8/00, OTK 2000 nr 6, poz. 189).

W wyroku z 4 października 2000 r., P 8/00, OTK 2000 nr 6, poz. 189, Trybunał Konstytucyjny przedstawił rozważania na temat wysokości szeroko rozumianych wynagrodzeń sędziów w kontekście uregulowań Konstytucji dotyczących pozycji sędziego. Odprawa pośmiertna mieści się wśród związanych z tym zawodem wymiernych przywilejów o charakterze materialnym, mającym gwarantować godność urzędu sędziego oraz podkreślać wyjątkową pozycję sędziego wśród przedstawicieli innych władz. Jednocześnie z art. 178 ust. 2 Konstytucji nie wynika bezpośrednia zależność między statusem sędziego (także sędziego w stanie spoczynku) a świadczeniami dla rodzin zmarłych sędziów w stanie spoczynku, co podaje w wątpliwość możliwość stosowania w wykładni art. 101 § 1 p.u.s.p. argumentów odwołujących się bezpośrednio do Konstytucji.

Próba podważania woli ustawodawcy wynikającej z wykładni językowej i systemowej art. 101 § 1 p.u.s.p. w drodze celowościowego argumentu, że przyznania odprawy pośmiertnej rodzinie sędziego wymaga godność urzędu lub niezawisłość sędziowska, budziłaby wątpliwości z punktu widzenia zasady podziału władz (art. 10 ust. 1 Konstytucji), z której wynika w szczególności kompetencja władzy ustawodawczej do określania poziomu i rodzajów świadczeń przysługujących sędziom, sędziom w stanie spoczynku i ich rodzinom (art. 176 ust. 2 oraz art. 216 ust. 1 Konstytucji). Granice tej kompetencji zostały w odniesieniu do wynagrodzeń sędziów wskazane przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 4 października 2000 r., P 8/00 (OTK 2000 nr 6, poz. 189, z krytyczną glosą A.Wróbla, Przegląd Sejmowy 2001 nr 6, poz. 96). Nieprzyznanie przez ustawodawcę rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku odprawy pośmiertnej nie narusza tych granic.

Jak wynika z powyższych rozważań, udzielenie pozytywnej odpowiedzi na przedstawione przez zwykły skład Sądu Najwyższego pytanie wymagałoby odrzuce-

nia tych wszystkich istotnych argumentów - przytoczonych wcześniej przy relacjonowaniu wyników wykładni językowej, historycznej i systemowej - które stawiają pod znakiem zapytania przysługiwanie odprawy pośmiertnej rodzinie zmarłego sędziego w stanie spoczynku. Tylko wykładnia celowościowa, kładąca nacisk na socjalny, alimentacyjny charakter spornego świadczenia, w jednakowym stopniu pełniącego funkcję materialnego wsparcia dla rodziny sędziego po jego śmierci, niezależnie od tego, czy sędzia zmarł pozostając w stanie czynnym, czy w stanie spoczynku, a także na szczególny status sędziego w stanie spoczynku - w istotny sposób odmienny od statusu emerytowanych pracowników służby państwowej i innych funkcjonariuszy państwowych, pozwalałaby na udzielenie pozytywnej odpowiedzi na przedstawione na wstępie zagadnienie prawne.

Zastosowanie wykładni celowościowej w rozważanym przypadku jest jednak wątpliwe, skoro wykładnia językowa, historyczna i systemowa prowadzą do odmiennych rezultatów interpretacyjnych.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy udzielił na przedstawione zagadnienie prawne odpowiedzi zawartej w sentencji uchwały.

=====